

Роман Осадчук,

*аспірант кафедри «Могилянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»*

rosadchuk@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4552-1227>

МОДЕЛЬ ПОШИРЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Росія використовувала дезінформацію для впливу задля політичних здобутків упродовж багатьох декад, починаючи від «активних заходів» до інформаційних кампаній (Rid, 2020; Rasera and Ryclak, 2013). Україна стала ціллю таких кампаній з 2013–2014 рр., часів Революції Гідності, коли росіяни імплементували досить відомі наративи про біолабораторії чи нацистів (DFRLab, 2023) через свої медійні майданчики, як-от Sputnik чи RT. Проте після початку широкомасштабного вторгнення в Україну РФ поступово довелось перебудовувати свою дезінформаційну машину через санкції щодо класичних медіа (European Council, 2022) і впроваджувати нові наративи для підриву іміджу України у світі. Однією з цілей таких наративів російської пропаганди стало постачання зброї для України. Так з'явився новий наратив, що українська влада продає зброю за кордон під час війни.

Механіка цього наративу і є основою для моделі поширення дезінформації, розглянутої у цьому дослідженні. Першим кроком є введення наративу в публічну площину за допомогою джерела, яке дає змогу приховати реального замовника. Перші спроби дискредитації Сил оборони України щодо «продажу зброї» почались уже в квітні 2022 р., коли низка «українських» телеграм-каналів, пов'язаних із російською розвідкою, опублікували лист-підробку з нібито відповіддю

Міністра оборони народному депутатові України (Digital Forensic Research Lab, 2022a) щодо реалізації «надлишкового» майна на внутрішньому та зовнішньому ринках. Незважаючи на абсурдність звинувачення у торгівлі зброєю під час повномасштабного вторгнення, прокремлівські медіа цитували цю новину як загальновідомий факт. Це був перший крок — ініціація нарративу на задвірках інформаційного простору, щоб використати це у майбутньому.

Другим етапом є створення асоціації з чимось загадковим і страшним. У цьому випадку з Dark Web — темною мережею. Анонімні телеграм-канали почали масово публікувати інформацію щодо продажу зброї з України в Європі через темну мережу (Digital Forensic Research Lab, 2022b). Джерела наводили відредаговані знімки екрана магазинів зброї, які нібито продавали зброю, яку постачають союзники Україні, й посилались на попередні «факти» такої поведінки з першого етапу. Це було зроблено для того, щоб підсилити попереднє повідомлення, посіяти сумнів щодо доцільності військової допомоги Україні та прив'язати західну зброю до незрозумілого, але «небезпечного та загадкового» поняття. Ба більше, ці повідомлення були підсилені у російських загальнонаціональних медіа як доконаний факт.

На третьому етапі залучаються «корисні іноземці» для додаткового «відмивання» нарративу й дизасоціації нарративу від оригінального джерела. У цьому випадку французький користувач мережі X поширив інформацію щодо захоплення росіянами двох неушкоджених французьких гаубиць Caesar і їхнього вивчення «Уралвагонзаводом» (Osadchuk, 2022). На запитання щодо джерела інформації користувач вказав «ФСБ». Незважаючи на брак доказів і заперечення французьким і українським урядами, ця історія отримала широке поширення в російських ЗМІ.

Четвертий етап передбачає одну з класичних тактик — «заперечення» факт-чекінгу (Nimmo, 2015) та доказів щодо абсурдності повідомлень. Зокрема, російські медіа намага-

лись висміяти офіційні заяви України та Франції щодо «захоплених» Caesar.

Черговим етапом є зміна фрейму історії. Наприклад, прокремлівський телеграм-канал «Рибар», який пише про війну, зазначив, але знову ж таки без жодних доказів, що дві установки були не захоплені, а продані українською стороною росіянам (Osadchuk, 2022). Ця історія та публікації з попередніх етапів увійшли до статті нібито незалежного болгарського дослідника, де він розслідував продаж зброї на сайті bulgarianmilitary.com. Автор блогу використав усі зазначені вище публікації, формуючи ілюзію дослідженого питання з багатьма доказами, які були розвінчані факт-чекерами. Також блог як доказ цитував людей без експертизи з RT. Це стороннє «відбілювання» російського інформаційного повідомлення іноземним медіа дає можливість прокремлівським джерелам дистанціюватись і надалі цитувати статтю як доконаний факт продажу зброї, доведений іноземними журналами.

Цей етап завершує фундамент історії, дозволяючи її використовувати як ґрунт у майбутньому. Так російська система створила підвалини та доказову базу для наступних інформаційних операцій, що враховуватимуть цей наратив й повторюватимуться до нескінченності з різною інтенсивністю.

Наприклад, російські джерела намагались прив'язати західну зброю з України до негативних подій і кримінальних рухів. Першою спробою стала історія про зброю, яка опинилась у руках мексиканського картелю з України. Із початком війни між Ізраїлем і ХАМАС проросійські джерела спробували віднайти зброю з України у ХАМАС під час нападу на Ізраїль, проте обидві історії були розвінчані факт-чекерами як неправдиві (McCarthy, 2023; Marcelo, 2023).

Такий покроковий підхід дає Росії можливість створювати правдоподібне заперечення, тобто самоусуватись від авторства таких кампаній, оскільки пошук першоджерела з часом стає складнішим, а використання іноземців у цьому ланцюгу

дозволяє дезінформаторам сильніше дистанціюватись. На додаток, ця модель після установчого періоду може наново використовувати попередні «факти» й адаптуватись до нових подій і потреб. Протидія таким кампаніям ускладнюється через необхідність розвінчувати ланцюг історій, які лежать в основі повідомлень й у випадку часткового викриття можуть впливати на споживачів медіа, через ілюзію «глибинного аналізу». Незважаючи на схожість із кампаніями минулого, як-от операція «Денвер» (Rid, 2020), росіяни адаптують новітні засоби для поширення повідомлень, адаптуючи їх до часу та аудиторій.

Список використаних джерел

- DFRLab. (2023, February 22). *Narrative warfare*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/narrative-warfare/>.
- Digital Forensic Research Lab. (2022a, April 22). *Russian War Report: Forged document claims Ukraine is selling surplus weapons to African countries*. New Atlanticist. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russian-war-report-forged-document-claims-ukraine-is-selling-surplus-weapons-to-african-countries/#forged>.
- Digital Forensic Research Lab. (2022b, June 17). *Russian War Report: Russian governor accuses Ukraine of launching multiple attacks on Kursk*. New Atlanticist. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russian-war-report-russian-mayor-kursk/#telegram>.
- European Council. (n.d.). *EU imposes sanctions on state-owned outlets RT/Russia Today and Sputnik's broadcasting in the EU*. European Council. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-rtrussia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/>.
- Marcelo, P. (2023, October 12). *BBC did not report that Ukraine is sending arms to Hamas, a video was fabricated*. <https://apnews.com/>

article/fact-check-israel-hamas-ukraine-russia-weapons-265852026856

- McCarthy, B. (2023, June 6). *No evidence Mexican cartel obtained US weapons destined for Ukraine*. AFP. <https://factcheck.afp.com/doc.afp.com.33GZ8H2>
- Nimmo, B. (2015, May 19). *Anatomy of an Info-War: How Russia's Propaganda Machine Works, and How to Counter It*. <https://www.stopfake.org/en/anatomy-of-an-info-war-how-russia-s-propaganda-machine-works-and-how-to-counter-it/>
- Osadchuk, R. (2022, July 21). *How Russia promoted the claim that Ukraine re-sold French howitzers for profit*. Digital Forensic Research Lab (DFRLab). <https://medium.com/dfrlab/how-russia-promoted-the-claim-that-ukraine-re-sold-french-howitzers-for-profit-fd51f71a9362>
- Pacepa, I. M., & Rychlak, R. J. (2013). *Disinformation: Former Spy Chief Reveals Secret Strategies for Undermining Freedom, Attacking Religion, and Promoting Terrorism*.
- Rid, T. (2020). *Active measures: The secret history of disinformation and political warfare*. Farrar, Straus and Giroux.